

Voorwoord

‘Ceterum censeo Carthaginem esse delendam’ - ‘En toch blijf ik van mening dat Carthago vernietigd moet worden’. Cato’s bekende en veel geparafraseerde uitspraak was misschien niet het begin van de geschiedenis van de moderne stad, maar is wel het voorbeeld *par excellence* van de stad als *topos* in en als brandpunt van de moderne beschaving. Alleen de verwoesting van Carthago zou de veiligheid van de Romeinen kunnen garanderen en uiteindelijk alleen door die verwoesting zou hun culturele hegemonie kunnen worden gevestigd. Sindsdien zijn er vele steden verwoest, hegemoniën gevestigd en wederom omvergeworpen, en voor vele perioden lijkt het bovenstaande citaat dan ook van grote betekenis. Maar, dat zal iedereen met ons eens zijn, voor onze tijd lijkt de uitspraak bij uitstek toepasselijk. Nu wij ons de kwetsbaarheid van de Westerse stad, en daarmee de kwetsbaarheid van ‘our way of life’, realiseren, is het goed ook stil te staan bij het feit dat in de Westerse geschiedenis dezelfde terroristische methoden die ons nu bedreigen, met misschien nog wel meer succes door onszelf zijn aangewend. Sterker nog, wij zouden, als historici, erop moeten wijzen dat de bescherming van ‘our way of life’ misschien wel met een wat groter historisch besef gepaard zou mogen gaan. En dan spreken we niet alleen over de vernietiging van een andere stad of een andere cultuur, maar ook van de zelfvernietiging die zo kenmerkend is voor onze geschiedenis.

Het hoeft niet te verbazen dat die zelfvernietiging ook bij uitstek in de geschiedenis van de moderne stad naar voren komt. Die zelf-vernietiging lijkt ook bij uitstek een verschijnsel dat hoort bij het proces van verdergaande urbanisatie en cityvorming, zoals sinds 1850 in Nederland plaats vindt. De ontwikkelingen van baron Haussmann in Parijs zijn daarvan een duidelijk voorbeeld. Vergelijkbare pogingen om de oude stad en ook iedere herinnering daaraan weg te vagen, zijn ook in Nederland ondernomen en ook nog vrij recent.

Opvallend daarbij is dat niet alleen de ruimte opnieuw moet worden ingericht, maar dat ook de herinnering moet worden vervormd, en meer nog, een nieuw beeld moet worden gecreëerd. In die zin is de geschiedenis van de moderne Nederlandse stad exemplarisch voor de geschiedenis van Nederland als geheel. Dat blijft ook niet zonder gevolgen voor de historiografie. Een groot deel van de debatten tussen politieke, culturele en sociaal-economische historici, hebben betrekking gehad op de stad.

Juist omdat nu, volgens velen, onze steden en 'our way of life' onder druk staan, en de vraag naar wie wij, moderne westerse consumerende stedelingen zijn, steeds prangender wordt, is een themanummer gewijid aan de geschiedenis van de Nederlandse stad, waar al deze vragen samenkomen, op zijn plaats.

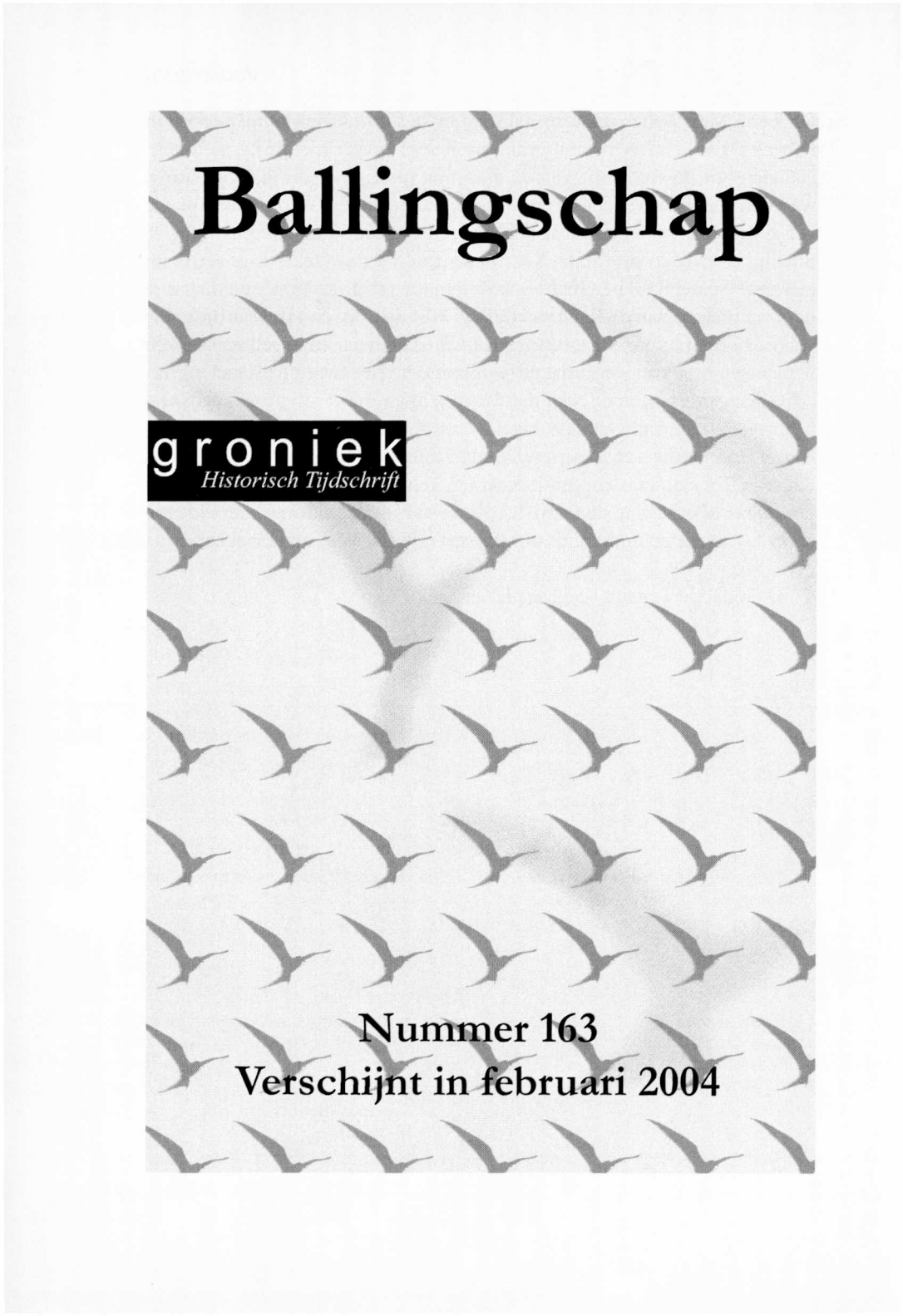
Hoe deze vragen de Nederlandse stadsgeschiedenis hebben gevormd, staat centraal in het openingsartikel van Jan Hein Furnée. Hij laat zien hoe hierin een voortdurende strijd plaatsvond tussen sociaal-economische en cultuurgeschiedenis, zonder dat er gesproken kan worden van een duidelijk winnaar. Dat laatste juicht hij ook toe; beide disciplines zouden elkaar moeten aanvullen. Paul van de Laar beschrijft vervolgens Rotterdams ontwikkeling van een traditionele stad afhankelijk van de stapelmarkt tot een moderne metropool gericht op de wereldhandel. De gevolgen die dit heeft voor het imago van de stad, worden in een breder perspectief uitgewerkt door Pim Kooij. Kooij verklaart de 'marketing' initiatieven van veel stadbesturen, vanuit de noodzaak dat zij de belastingopbrengsten van hun welgestelde burgers niet in gevaar wilden brengen. Dat ook 'schilderachtigheid' een succesvol of op zijn minst bepalend imago kan zijn, laat Michiel Wagenaar zien in zijn artikel over hoe Amsterdamse stadsbesturen probeerden hun stad aan te passen aan de moderne tijd en haar problemen. Bepaald niet gericht op het schilderachtige waren de Rotterdamse plannen uit de jaren dertig om de stad om te vormen tot een moderne metropool. André van der Velden beschrijft hoe de virtuele wereld van de bioscoop hierin bepalend was. Geheel virtueel gebleven, zijn de plannen die Cordula Rooijendijk beschrijft in haar artikel over de pogingen van politiecommissaris Kaasjager Amsterdamse grachten te transformeren tot grote autowegen. Het grotendeels niet slagen van die plannen heeft Amsterdam zowel schilderachtig als historisch gehouden én daarmee ook Amsterdam behouden als tegenpool van Rotterdam. Beide steden zijn daarmee niet alleen uitersten qua vormgeving van de stedelijke ruimte, maar ook als illustraties van de stad als topos in de Nederlandse cultuur.

De onzekerheid van het weten, zo betoogt Leonieke Vermeer in de rubriek Hoog van de Toren, is fundamenteel voor onze cultuur en zou daarom niet alleen de wetenschap moeten bewegen, maar ook daarbuiten moeten leiden tot een herwaardering voor het zoeken. Het zoeken staat ook centraal in het artikel van Bert Treffers. Treffers laat in een fascinerende combinatie van autobiografie en wetenschap zien hoe zijn intellectuele *Werdegang* leidde tot nieuwe inzichten in het werk van Caravaggio. In het

werk van Max Weber, dat centraal staat in de rubriek *Persoonlijkheden* van Patrick Dassen, is het autobiografische element zeker niet de kern. Dassen laat zien hoe de acceptatie van de spanning tussen, persoonlijk gekleurde, waarden en feiten Weber tot een 'onttovenaar' maakten. Weber beschouwde het 'zeggen wat men niet graag wilde horen' als taak van de wetenschap. De onlangs overleden prof. E.H. Kossmann zou het daar zeker mee eens zijn geweest. Wessel Krul beschrijft hoe Kossmanns stijl van ironie en distantie hem ver hielden van de waan van de dag. Juist daarom en vanwege diezelfde stijl was Kossmann in staat om vertrouwde denkbeelden in een nieuw licht te plaatsen, wat zijn werk nog altijd bijzonder relevant en leesbaar maakt.

Onlangs verscheen de Nederlandse vertaling van het recente en reeds veel besproken boek van Orlando Figes, *Natascha's dance. A cultural history of Russia*. Rolf Harbers en Maurits Hoenders interviewden hem ter gelegenheid daarvan. Tot slot was de recente dood van Leni Riefenstahl reden voor Peter Groenewold om stil te staan bij de reden waarom deze vrouw enerzijds een soort fascinatie en anderzijds ook zo veel ergernis wist op te wekken.

De redactie wenst u veel leesplezier toe.

Ballingschap

groniek
Historisch Tijdschrift

Nummer 163
Verschijnt in februari 2004